

sitas hujus asserti patet vel ex unius S. Joannis apocalyticis visionibus, ad hunc usque diem explicatu difficultatis. Porro qualis inter Canticum cantic. et Apocalypsin harmonia intercedat, copiosè ostendit Cornel. à Lap. in Prolego. in Cant. cantic. cap. 4.

55. Queres V : « An lectio Cantici canticorum omnibus promiscuè studenda, aut permittenda sit? » Resp. negativè. Nam quicunque profanis oculis et minus casto corde ad legendum hoc Canticum accedit, pro spiritu vivificante occidentem literam offendit, ut preter alios monet Origenes in prolog. in Cant. ead., his verbis : « Epithalamium libellus, id est, nuptiale carmen, in modum mili videatur dramatica à Salomonе conscriptus (scilicet Canticum canticorum), quem cecin instar nubentis sponsus et erga sponsum suum, qui est sermo Dei, celesti amore fragrantis. Adamavit enim eum, sive anima quæ ad imaginem ejus facta est, sive Ecclesia. Sed et magnificus hic ipse atque perfectus sponsus, quibus verbis usus sit ad conjunctum sibi animam, vel Ecclesiam, hec ipsa Scriptura nos docet... Perfectior autem est solidus (iste) cibus; et tales requirit auditores, qui pro possibiliitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali... Si verò aliquis accesserit, qui secundum carnem tantummodò vir est, huic tali non parum ex hac Scripturâ discriminis, per cuique nascetur. Audire enim pure et castis auribus amoris nomina nesciens, ab interiori homine ad exteriorem et carnalem virum omnem deflectet auditum, et à spiritu convertetur ad carnem, nutritaque in semetipsa concupiscentias carnales, et occasione divine Scriptura commoveri et incitari videbitur ad libidinem carnis. Ob hanc ergo mone, et consilium de omni, qui nondum carnis et sanguinis molestii caret, neque ab affectu naturae materialis abscedit, ut à lectione fibelli hujus, eorumque qua in ei dicuntur, penitus temperet. Aiant enim observari etiam apud Hebreos, quod nisi quis ad atlantem perfectam maturamque pervenierit, libellum hunc ne quidem in manibus tenere permittat. » Hicuscumque Origenes. Nemo igitur in legendio hoc Cantico amantis sponsi et sponsorum colloquia et amores carnaliter aut corporaliter cogitat, sed spiritu ascendet ad suavates et dulcedimes amorum, que omne carnis et mundi delectamentum superant, ne in verbis aeterna vita certissimam spiritus mortem sibi accusat. Utinam hoc sibi notarent carnales homines, et quamdiu tales sunt, à legendio hoc Cantico abstinerent! Fructus enim hujus lectios non aliis expectari aut potius timeri potest, quam carnalia peccata, quibus se et alios, qui ipsorum obscena et impia de sacro illo carmine scripta perlegunt, comaculant et perdunt. Exempli est Voltaireus, cuius impius et spurcissimus Commentarius in Canticum canticorum, ut primum lucem vidi, decreto supremi senatus ad rogum est damnatus.

Si porrò queras : An omnes versiones Cantici cantic. approbante sint, etiam illa Castanionis? Resp. negativè. Castalio enim Canticum hoc nimis affectata vocalium blanditie verit, quas ille voces ex profanis

auctoribus mutuans, perniciose quasque passiones veluti ad vivum depinxit, et sannis impiorum exposuit opus venerabile. Aut an Spiritu S., vel potius amasia digna sunt illa verba : *Mox columbula... fœcū, ut audiam tuam voculam. Num et voculum venustulam, et ruficidum habes lepidulum*, et que sunt plura ejusmodi. Vide Gretserum (1), et Calmetum Praefat. in Cant. cantic. Unde haud mirum, quod ipse Theodorus Beza in Castalonem inventus sit, et hujus in veritate Cantico cantic. absurditatem, et consilii levitatem vehementer improbarit.

Queres VI : « Quomodo sponsus sponsam, Cant. 4, 7, potuerit vocare pulcherinam mulierem; cum et sponsa ipsa, ibid. 4, de se dicit : *Nigra sum; et v. 15: Fusa sum, quia decoloraverit me sol*. An nulla hic datur contradictione? » Resp. Nulla. Nam licet ista verba secundum sensum litteralem seu historicum spectata alii videtur possent antiquam seu contradictionem continere, nullam tamen continent, si spectentur, prout vel unicè, vel potissimum spectari debent, secundum sensum spiritualiter et mysticam. Nam sponsa seu Ecclesia Christi est guidum fusca exteriori, intus verò ex gratia Christi, virtutibus et donis Spiritus S. pulcherina. In humiliitate enim fundata, et muluis persecutionibus vexata forta in iustis contemptibilis videtur, penitus verò noscentibus amabilis et venerabilis. Unde ipsa sponsa, loc. cit. v. 4, ait : *Nigra sum, sed formosa*. Ceterum etiam in sensu litterali et historico, sponsa Salomonis, seu filia regis egypti potius se dicit nigram, fusca et à sole decolorata; quia aegyptie mulieres generatae fusco sunt colore; quamvis ceteroqui possint esse et sapienti formosa et pulchra.

55. Queres VII : « Quomodo, Cant. 4, 7, sub tipo et spouse de Ecclesia dici possit : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te*; cum tamen in Ecclesia tot mala, tot peccata et peccatores existant? » Resp. Quo loco cit. dicuntur, magis ad Ecclesiam triumphantem, in quam nihil coquinatum ingreditur, et que sine macula est, sine ruga, quam ad militantem pertinent; possunt tamen etiam de hac dici, quantum ad professionem sanctitatis et fidei; nihil enim in fide falsum, in moribus pravum docet orthodoxa Ecclesia.

56. Queres VIII : « Quomodo, Cant. 4, 16, his verbis : *Surge, aquilo, et veni, auster, et perfila horum meum, et fluant amata illius*, sponsus hos ventos prudenter advocare poterit ad perflandum horum, cum non tantum loco et qualitatibus illi contraria sint, sed aquilo insper horis non modice nocent? » — Resp. Duplex diversa interpretatio hujus loci datur. Prima est Calmeti dicentis, Salomonem cupere, ut venti hi non simili, sed subinde et viçissim perlent horum summum, ut illius odor latius diffundatur, h. e., ut nomen pulchritudo, et meritum sparsse sua quocumque diffundatur, ac omnes intelligent, illam omnibus sponsas et oris specie, et animi virtute antecedentem.

(1) Tom. VIII operum suorum, pag. 535.

Iure. Altera, eaque mea opinione verisimilior explicatio est Sanctii, Est., Theodoret. et Menochii affirmantium, quod, dim aquilo à sposo surgere jubetur, intelligi debeat, quod ei suo horto interdicat et non in eudem invit. ita ut citati textos sensus sit : *Fuge, recede, aquilo : tu autem, auster, veni et perfila horum meum*. Ratio sic interpretandi est, quia in hebreo pro surge est ἥρη, uri, id est, evigila, Syrus, expergisci, qui quasi dormis. Haec autem vox ambigua est, potestque habere hunc sensum : *Surge ut habeas matrem fugam, citò discede, à aquilo, quia tu es ventus frigidus, plantas aduersas et encanas, ut veniat tibiique succedit auster, qui suo calore et humiditate flores et arbores vegetat et fecundat*. Quamvis si et surge accipiatur in alio et opposito sensu, ut referatur ad à perfa, tamen aperte aliquam significacionem facere possum; prout in primâ expositione citati textis indicavimus. Vide Cornelium à Lap. in eudem locum.

57. Queres IX : « Quomodo sponsus in hoc Cantico modo rex et pastor, et sue spouse frater; sponsa vero simul ut filia principis, et virutoris, et tamen ab excubitoribus peritus et vulnerata induci possit sine autologiâ seu contradictione? » — Resp. Qua in Cantico canticorum narrantur, non unicè Salomonis, et filia Pharaonis accommodanda sunt. Altior hic sensus late, quo sub schematis sponsi et spouse, pastoris et gregis, virutoris et vineæ, amor Iesu Christi in Ecclesiis, et ejusdem in Jesus Christum reciprocus describitur; prout jam supra quest. IV, num. 52, indicavimus.

SECTIO V. DE LIBRO SAPIENTIE.

Totus est hic liber in instituendis regibus, principiis ac iudicibus ad zelum et amorem justitiae; praeposito tamen ad sapientiam, cuius originem, pretium, utilitates copiosè exposuit. Illustra quoque de Christi, qui vera Sapientia est, passione, vaticinia hoc libro continet, patebit conferenti caput II, à vers. 17 prope, usque ad finem, cum illis que de Judeorum adversariis Christum conciliis, dictieris et machinationibus in Evangelio recensentur. Auctor autem hujus libri incertus est, prout Calmet (1) fusè poset. Equidem sentimus in hoc libro contenta Salomonis esse creduntur, ita tamen, ut illa ab alio quadam in scriptum seu librum redacte fuerint. Hinc, quamvis hunc librum SS. Patres (2) non rarò sub titulo *Sapientia Salomonis*, laudent; alias tamen à Salomonе ejusdem auctor est. Certe, si Salomon hunc librum scripsisset, in Canone Esdrino fuisset positus; quod tamen factum non est. Ceterum, D. Hieronymus (3) refert, juxta multorum existimationem, Philonen hujus libri compositorem esse. Ubi tamen notandum, quod Philo, de quo hic loquimur, non est fuerit, qui tempore Apostoli sentit.

(1) In dissertatione Commentario suo in L. Sapientia præmissa.

(2) Tertullian. L. 4 de Præscrip. c. 7; S. Hilarius in Psalm. 427; S. Ambros. de Parad. c. 7, et alibi.

(3) Praefat. in libros Salomonis.

lorum vixit; sed antiquior alius, quem Genebrardus putat unum fuisse ex 70 Interpretibus. Verum nullus Philo in historiâ 70 Interpretum ab Aristea nominatur; cum tamen in eâ recensentur nomina, et tribus singulorum 70 Interpretum (1). Unde hodie plurimi existunt, non à Philonè, sed ab alio Judeo quopiam divinitus excitato, græcique sermonis perito (originaliter enim L. Sapientia probabilis græcè scriptus est), ac fortè ab uno 70 Interpretum librum Sapientie fuisse compositum. Sed, ut diximus, res est incerta.

58. Quares I : « An liber Sapientie sit Canonicus? » — Resp. Affirmativè. Quamvis enim non sit Proto-Canonicus, est tamen Deutero-Canonicus, ac ab Ecclesiâ catholice merito in numerum sacrorum librorum relatus; prout alibi jam ostendimus, et polemici ac scripturam passim contra Protestantes ostendere solent. At

Opponunt I. S. Hieronymus de libro Sapientie ait: *Valebat tantum ad edificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam; sed si esset liber verè dominus et Canonicus, valeret etiam ad confirmanda dogmata fidei*. — Resp. 4 : Ex hoc dicto S. Hieronymi plus non sequitur, quia librum Sapientie aliquando non valuerat ad predictum effectum, quando nimis ab universâ Ecclesiâ nondum erat receptus in Canonem sacrorum librorum; non autem inde inforter, *nunc ad illum effectum præstandum non valere*, postquam à Tridentino solemniter declaratus est canonicus. Igitur S. Hieronymus duntaxat vult, quid L. Sapientia tunc non fuerit omnino validus ad hereticos convincendos, et dogmata fidei contra eos stabilienda, quando hujus libri auctoritas divina inter ipsos Catholicos erat adhuc controversa. 2° D. Hieronymus et alii quibusdam Patribus cum eo hanc in re idem sentientibus, opponi possunt alii Patres de libro Sapientie contrarium judicantes, videlicet eum etiam ad dogmata fidei confirmanda adhiberi posse. Sic S. Justinus in Dial. cum Tryphonie, contra Judaeos utitur illo ex L. Sapientie 2, v. 12 : *Circumveniamus justum, quoniam iniustus est nobis, et contrarius est operibus nostris*, etc. S. Basilus, lib. 5 contra Eunomium, probat Spiritum S. esse Deum ex illo Sap. 4, 7 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, etc.*, et sic de aliis. 3° Quam malè Protestantes contra L. Sapientia aliosque libros Deutero-Canonicos V. T. ex dubitatione primorum seculorum argumententur, inde patet, quia ipsum hodiecum in Canonem recipient libros N. T. (nempe epistolam Jacobi, Jude, 2 Petri, 2 et 3 Joannis Epistolam ad Hebreos, Apocalypsin), quos Lutherus, alique ipsorum primi parentes olim rejeicerunt.

Opponunt II. Liber Sapientie deest in Canone Iudeorum, quo latuisse hoc opus ante adventum Christi videtur: ergo non est Canonicus. — Resp. Ad

(1) Vide Sextum Senensem in Bibliotheca sanctâ, L. 4, verbo : Septuaginta.

hanc objectionem jam alii (1) respondimus. Dein Jaderorum auctoritas nonquaque valde magni ponderis in Ecclesiis Christi habita est, saltem recentiorum Iudiciorum, quorum livor, et prava in religionem christianam studia exploratissemus. Isti. Apostoli, quibus sae- manjor, quam Iudeus debet fides, plura ex L. Sapientie testimonio tanquam oracula divina in Evangelium, vel Epistolas suas Canonicas derivarunt, prout Calmetus et Hermannus Goldbagen eruditissimè ostendunt. Ab Apostolis ad fidiles libet Sapientia devenit, acceptissime ab Ecclesiis velut scriptura depositum servatus semper, et tanquam Scriptura divina habitus est. Causa autem, cur non ab omnibus Ecclesiis semper pro Canonico libro habitus sit, potuerunt esse plures; nonnumquam primò, quia Apostoli nonquaque publicè et apertè decisionis hinc librum Canonicum esse declararunt, sed enim dimicata approbarunt ipsi facto ex illo textus quedam allegando. Preterea aliæ cause erant immoletaria crisis Melitensis Sardensis episcoli (2), item librum prius seculis variis, Ecclesiastum inter se distantiæ, cogenitorum conciliorum difficultas; donec tandem longiore tempore et discussione explorata veritas, unanimi omnes Ecclesiæ consensu in recipiendo in Canonem libro illo conciliavit. Nam inter divinos libros eum recensuit concilium Carthaginense III, an. 397, Sardiniane, an. 547, Constantiopolitum, in Trullo an. 692, Toletanum XI, an. 673, Florentinum, an. 1438, et Tridentinum, sess. 4.

Reliqua novatorum contra librum Sapientiae argumenta partim cum aliis (3) soluta sunt; partim in sequentibus questionibus soluta inventiorum.

59. Queres II: *¶ Quomodo illud Sap. 1, 15: Deus non fecit, cum alio sacra teat, Eccli. 4, 14: bona et mala, vita et morte, paupertas et honestas à Deo sunt, concordet?* — Resp.: Recit dicti sapientis: *Deus mortem non fecit.* Non enim Deus hominem mortalem, sed immortalem condidit; interim tamen, quia hic peccavit, mortem non nisi ut suppli- cione eidebat decretiv. Ille Eccl. loc. cit. dicitur: *Vita et morte... à Deo sunt: que duo tamquam sibi contraria non sunt, ut S. Prosper, in Sent. coll. sent. 503, alt.: Profecto vides, quisquis ab operibus divinis iudicata divina discernit, cui aliud est creando non instituisse mortalem, aliud iudicando plectere peccatores.*

60. Quæres III: *Alio verisimile sit auctorem L. Sap. fuisse à Deo inspiratum, etiamen, cap. 1, v. 14, indicat fabulum Philonis seu regni Inferorum; et in textu græco, cap. 17, v. 11, qui in Vulgata nostrâ latinitate est versus 15, fabulam fluvij Lethe, ut quidam exponent, insinuat; ac deinde, cap. ult. v. 20, loco mannae fabula ambrosiae velut cibi deorum suggerat? — Resp.: Hæc omnia non obstant theopœniciæ auctoris L. S. Cùm enim hic auctor totum summum librum sibi metuens donaverit, mirum*

(1) S. Scriptur. contra Incredulos propugn. P. IV,
quest. 4, num. 6.

(2) Vide S. Scriptur. contra Incredulos propugn. P. IV, num. 7 et 8.
(3) Ibidem num. 5, 8.

(5) Ibidem, num. 5, 8.

¶ *Quidquid si cura est de omnibus, cum illo; 4 Cor. 9, 9; ¶ Numquid de bobus cura est Deo? quis enim possit?* ¶ Resp.: Etsi providentia Dei ad omnes sine exceptione

Resp.: *Etsi providencia Dei ad omnes sine exceptione se extendat, non tamen aequaliter sunt effectus. Providentia Dei respectu omnium. Sensus itaque prius textus est: Deus aequaliter curiam habet omnium scilicet tam vulgarium, quam nobilium et potentium; ita tamen, ut exiguae in pro parte cuiusque statim conditione et exigentia. In altero autem textu non significatur, quod Deus nullam curiam bonum habeat; sed sensus solummodo est, quod praecipua cura Dei in illego Mosisca, Deut. 25, 4: *Non alitigabis ois tritarianti*; non fuerit de bonis, sed quod Deus in ea sitaenthia altius quilibet spectaverit, videlicet predicatores Evangelii, qui sunt honesti laborantes et tributarientes in agro et area Dominicā, ex Evangelio posse vivere. Vide Cornelium à Lap., aliquos interpres comm. in citatos S. Scripturam textus.*

64. Queres VII : *t* An verbā illa Sap: 8, 19 et 20: *Soritus sum animam bonam, et cām essem magis bonas, veni ad corporis incōinquitationē, non supponat praeexistētiā animarū, antēquā corpora effūgantur ab Origene assertā? Aut si nō oleant Pelegianūm docētē, adēsē in animā quēdānatōrūlā virtutis seimā, itū ut ad salutarētē operāndū non indigētū auxilio supernaturālē; vel dōctrinā allorū hereticorū asserētōrum, quasdam canītas esse mīndū peccato originali infēctas, quādām vērō magis? — *R*esp. ad omnia negātivē. Sensus enim citati textūs, ut Melichioris, aliique rectē dōcēst, ēst iusta: *Soritus sum animam bonam*, i. e., iugēni acūmīne, et alīs praeclaris dōbitis p̄dictāt; et *cām essem magis bonas*, vēni ad corporis incōinquitationē, i. e., bona īdolēs in dies magis excooperāt, et hāc me ad bonum fortiter extimularet, factū est, ut corporis quoque interētātē custodiēt. Igit̄ ſuſtā ſphis ſignificāt, bonitatem anime, quam Dei munere habuit, et quā benē uisus est, fuſſe causā munditū corporis. Quis autem non videt, iuxta hanc explicatiōnē, neque praeexistētiā anima ante corporis formatōnē, neque praeexistētiā virūm naturalium ad salutarētē, i. e., meritoriā ad vitā aeternā operāndū, neque inaequalē communicationē in peccati originālis in posteris Adas asserī?*

65. Quæres VIII: *Quonioddo, Sap. 10, 4, diei pos*sit*, propter Cain terram diluvio deleam esse: Propter quem ie. c. Cain, *cum aqua derret terram*, etc.; cùm tamen potius propter scelerum gigantum id factum esse (Genes. 6, 4, 8, et Sap. 10, 6, indic*atur*)* — Resp.: Sensus; Sap. 10, 4, hòis est, quòd Cain unus ex omnibus patrari scelerum, quæ diluvio Noe*ti* causa fuere: sed genitius sensus est, quòd propter impunitum Cain, ejusque posteros ejusdem impictas assecas et initatores aqua diluvii delerit terram. Ceterum etiam illud notandum, quòd inter alios loquendi modis in Scripturâ existentes item illi sunt, quo S. Scriptura majorib*us* aut progenitoribus tribuit, quod non tam ipsi, quam illi nisi nepotibus suis comppetit. Sic Christus propter Zacherias Prophetæ, cap. 2:

v. 8, ait, *se missum ad gentes*, nempe Evangelii prædicandi causâ; quod tamen non fecit ipse per se et in suâ personâ, sed per Apostolos suos.

66. Queres IX : *Quoniod illud, Ssp. 10, 14, de Josepho, Jacobi patriarche filio, dictum, quod in Agypto obtinuerit sceptrum regni, explicitur, cum tamen non fuerit rex Agypti, sed solum minister regis, ut ex libro Moysis constet?* — Resp.: Etiam in liberis Moysis legitim, fratres Josephi ad patrem reluisse: *Joseph filius tuus vivit; et ipsa dominatur in omni terra Agypti*, Gén. 45, 25. Sicut ergo Joseph in Agypto non ut rex, sed ut administrator regis dominatur, ita hic *sceptrum regni* non sibi, sed alieno (nempe regis) arbitrio ac favore gessisse, dicendus est.

67. Quares X : « Quomodo, Sap. 10, 45, Israelite
sub Pharaone velut viri probi descripsi possit his
verbis : *Hoc* (Sapientia) *populum justum, et semet*
sine querelâ, liberavit à nationibus (i.e., ab Egyptis),
que illum deprimebant, cùm tanas Prophete Israe-
litas ut idololatras traducunt ? — Resp. : Quamvis
Israelite post exitum ex *Egypto* lapsi sint in idolola-
triam, non tamen legumini coluisse idola, usque dum
post exitum ex *Egypto* ad radicem montis Sinai ab-
sente Moysè fabricarunt et adorarunt vitulum aureum.
Præterea auctor L. Sapientie populum Israelicum
merito potuit vocare *populum justum*, sed ut greucus
textus loc. cit. habet, *sanctus*, id est, *sanctum* ex sequen-
tibus causis : 1° ab Dei vocacione et electione ; quia
Deus Hebrews ex omnibus gentibus selegit sibi in
populum, id est, in Synagogam et ecclesiam, ut ab eo
sacrificiis et legibus à se sanctius coleretur. 2° Sanctum,
id est, sanctorum Patriarcharum stirpe, et posteri-
tatem. Nam si *delibatio sancta* est, et *massa*; et si *ra-*
dis sancta, et *rani*, Rom. 11, 16. 3° Quia inter priscos
primos Hebrews multi erant sancti, ut Abraham,
Isaac, Jacob, Joseph, Moyses, et ceteri, qui à Pharaone
opprimabantur. Oppressio enim facit sanctos, cogit-
que ad Deum configere. Neque obest, quod inter He-
breos multi fuerint improbi. Nam etiam Ecclesia christi-
ana est et dicitur sancta, quia multi in ea sunt sancti,
etsi plures sint impii. A potiori enim et digniori
parte res denominatur.

88. Queres XI: *Quomodo veritati consensit illud de Moyse dictum, Sap. 10, 16: Stetit contra reges & horrendos in portentis, etsi totu lib. Exodi non fiat mentio, nisi unius regis Ægypti? — Res: Regnum fuit Pharaon contra quem stetit Moyses, sed regum nomine hic intelliguntur etiam principes Pharaonum coram quibus edidit sicut plaga ægyptica. Hinc etiam in Psal. 104, terra Ægyptiorum dicitur *edidisse ranas in penetratibus regum ipsorum*, qui in aliis locis (1) vocantur serui Pharaonis. Eadem responsione, etiam amplectetur incognitus quidam priscus auctor, qui *Commentaria in Psalmos* in duos tomos divisa scripti, que in tenebris delitescentia, primus Joannes Fonseca, episcopus Burgensis, vir doctissimus, in lucem curavit edenda. Ibi auctor ille incogni-*

tus in hoc verba psal. 104, 30 : *Edidit terra eorum ratis in penetralibus regum ipsorum*, ita commentatur : *Et dicit nucus in plurali, quanvis unus esset rex Egypti : quia reges intelligit omnes principes regum, populique regentes*. Nimurum Hebrei consueverant reges vocare eos omnes, qui ad insutu honoris, aut potiente gradum erecti sunt; et in Chanaanite antiquis jam invaleuerat mos, ut qui alieni civitati praescerent, regum nomine insignirentur; prout alibi (1) observavimus.

69. Queres XII : « *Quomodo illud Sap. 11, 25 : diligis omnia que sunt, et nihil odisti corum quae fecisti*, cum illo, ad Rom. 9, 15 : *Jacob dilexi, Esau autem odio habui, conciliter?* » Resp. Ad Romanos loc. cit. per odium non intelligitur odium proprietatis, et strictè tale, quale Deus solum habere potest et habet erga opera mala; sed tantum neglectus aliquis quod bona quedam temporalia, quem Deus respectu Esau excusuit, dum non ipsum, et ejus posteros, sed Jacobum cum suis descenditibus in pecuniam sibi populum elegit, eique fertilem terram Chanaan ad habitandum assignavit, Esau non nisi sterilibus montibus Seir recessit.

70. Queres XIII : « An auctor libri Sapientie in assignandis idolatrie origine, Sap. 14, 15, 22, non erraverit, ut Calvinus, L. I Inst. cap. 11, § 8, asscert, et etiam ex eo videtur probari posse quia in libro Sap. loc. cit. origo idolatrias tributum amori patrum in filios; etiam tamen historiam eam passim derivant ab amore filiorum in parentes, dum referunt Ninum patri suo Belo primitus statuum adorandum exireisse? » Resp. : Auctor L. Sap. nullus mendaci aut falsitatis argui potest, dum loc. cit. causam idolatriæ repetit ex inordinato parentum in filios defunctos amore, imaginem mortuæ prolis tanquam Dei colentium. Nam non negat, etiam alias, et fortè antiquiores fuisse idolatriæ causas; immo ipsomet alibi (2) aliam adhuc pervertant, idolatriam originem assignat, describens cultum à Chanaanis et Egypciis in astra et elementis impensum, videlicet ob admirationem pulebritudinis, prestantiae et bonitatis harum creaturarum, quin mente suā ad Creatorem ascenderent. Quando igitur auctor L. Sap. loc. cit. occasione idolatriæ derivat ex immodico parentum in filios defunctos amore, duxit vult ostendere, causam idolatriæ pricipianam unam ex precipuis fuisse inordinatum affectum erga suis jam defunctos, quod apud varias gentes et idolatras diversimodo factum est; apud quosdam patre extremitate imaginem defuncti filii, apud alios filio extremitate imaginem defuncti patris, ut feci Ninus patri suo Belo erigendo statuum; iterum apud alios erigendo simulacrum regis, aut alterius defuncti;

(1) P. I. S. Scriptur. contra incredulos propugnat, sect. 9, cap. 5, de libro Deuteronomio, quest. XXXVIII, ad secundum.

(2) Sap. 15, 4 et 2, ubi ita legimus : « *Vani autem sunt omnes homines... Sed aut ignorant, aut spiritum, aut citatum aerum, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem et lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt.* »

uit ipse auctor L. Sap. iterum insinuat his verbis : *Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eam qui ante tempus tangunt homo honoratus fuerat, nunc Deum estimaverunt. Et fuit vite humanae deceptio; quoniam aut affectum, aut regibus deservientes homines incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt. Sap. 14, 20, 21. Verissimum itaque est, quod idolum fuxerit inordinatus defunctorum amor et veneratio. Auctor autem libri Sap., cap. 44, 15, unicum exemplum (exteris omissis, sed non exclusis) adducit, nempe parentis filium demortuum in imagine subrepresentans.*

71. Corollarium. Crassè erravit Calvinus, dum librum Sapientie falsitatis coarguit. « *De idolorum, inquit, origine publico ferè consensu receptum est, quod in libro Sapientie habetur, primos scilicet extitisse eorum auctores, qui nunc honorem detulerunt mortui, ut ipsorum memoriam superstitionis coherent: et sane fateor perversum hunc morem fuisse vetustissimum....* » Non tamen concedo hunc fuisse primum malitatem. Idola enim iam fuisse prius in usu, quamista in consecrandis imaginibus mortuorum ambitio invaserit... constat ex Mose. Cum enim Racheli narratur amorem esse patri suo idola, non seculi ac de communi vita loquitor, lib. Inst. 1, cap. 11, § 8. In his verbis Calvinus assert, aut supponit, 1° quod ante Racheli tempora nulla fuerint idola, in hominum defunctionum superstitiosum honorem fabricata. 2° Illa ipsa idola, quae furata est Rachel, non fuisse imagines hominum defunctionum. Jam vero primum ex his dubius suppositus est omnino falsum. Ceterum enim est Beli primus regem Assyriorum, qui fuit ante Rachalem, immo et ante Abraham, fuisse pro Deo habitum post mortem suam, ut Eusebius initio Chronicorum testatur, et statim illi a Nino filio positam, fuisse primum idolum publicum propositum ad adorandum; prout Cyrillus (1) et Ambrosius in primum caput ad Roman. sive quicunque fuit eorum Commentariorum auctor, docente (2). Alterum vero, quod illa ipsa idola, quae Rachel furtive absuluit, non furentur imagines hominum defunctionum, Calvinus probare nequit; presertim, quia postivè probari potest, quod representarentur figuram humanaam. In textu enim hebreo cuius loc. adhibetur vox *Teraphim*, quae status seu idola significat, hominis figura representanda, et arte diabolique loquentia seu responsionaria (3). Quod enim hec vox hominis figura significet, patet ex L. I Reg. cap. 19 ubi Michol, cum vellet emere Davidem mandibulam Sauli, emisit illum per fenestram, et in lecto loco eius posuit simulacrum, quod hominem referret; ubi in hebreo pariter est *Teraphim*, pro eo quod nos in Vulgata habemus *statuam vel simulacrum*. Quod autem dicta idola locuta fuerint, patet ex Ezechiele, cap. 21, 21; ubi enim nos legimus : *interrogavit idola, in hebreo est Teraphim*. Et similiter Zachar. 10,

(1) L. 5 in Julianum, non procul à fine.

(2) Vide Bellarmine L. I de Verbo Dei, cap. 15.

(3) Vide Calmeti Dictionarium Biblicum, v^o *Teraphim*, aut consulte Cornelium à Lap., aliisque interpres in Genes. 31, 19.

2, ubi legimus : *Simulaca locuta sunt inutile. Ceterum unam ex precipuis idololatriæ causis fuisse fabricationem imaginum humanarum in memoriam defunctorum, ut liber Sap. docet, testantur Cyprinus (1), Chrysostomus (2), Egesippus (3) et alii passim.*

Scholion. Quamvis ad vindicandam libri Sapientie divinam auctoritatem necesse non sit, omnium primam causam seu originem idololatriæ determinare, ut præc. num. 70 et 71 iam observavimus: tamen in gratiam studiosi lectoris hanc de re sequentia breviter commemorare juvat. In primis sat certum est, quod ante Noe diluvium prima etate non fuerit idololatria propter recentem, ut S. Thomas ait, memoriam creationis mundi, ex qua cognitio unius Dei in mente hominum adhuc vigebat. Quenam autem omnium prima idololatriæ causa seu origo post diluvium fuerit, res est incerta (4). Committit tamen interpres docent, Num 1 initium dedisse universali idololatriæ statuariæ; idque ad longum deducit Cornelius à Lap. (5). Quamvis enim ante tempora Nini jam fuerint idola, initium tamen idololatria Nino tribuitur; quia tunc idola corporum esse universalia, utpote regia auctoritate errecta. Quia deo R. Hieronymus (6) loquitur his verbis : *Ninus in tantum periret gloriam, ut patrem suum Belus referret in Deum, qui hebrei dicunt Bel, et in multis Prophetae maximè in Daniele et iuxta Theodotum sub idolo Babylonis, hoc appellatur nomine. Porro postea à populo per varietatem linguarum varia sortita sunt nomina, nimurum Bel ad alios dicatur Baal, Baalim, Beelzebub, Beelphegor; et quia Graci Saturnum deorum parentem faciebant, teste Eusebium in Chronico, *Balam Assyrii deum nominarunt Saturnum. Igitur cum interpres Abrahæ nativitatem ponant 45 annis imperii Nini, dicendum erit, idololatriam universalis incepisse circa Abrahæ nativitatem, id est, circa annum mundi 2008, seu ante Christum annis circiter 1992 (7).**

72. Queres XIV : « *Quomodo illud Sap. 16, 28 : Oportet preuenire solem, et ad ortum lucis te adorare, cum illis Jobi verbis (Job. 51, 26 et seqq.) dicentis : Si tibi solem cion fulgeret, et lunam incedenter clarer : et osculatus sum manum tuam, quo estriguisse maxime et negotio contra Deum altissimum, concilire possit?* » Resp. : Nulla hic est contradicatio. Nem in primo textu sermo est de adoratione veri Dei ad ortum lucis; in altero autem texto de superstitionis adoratione ipsius solis. Solent enim olim idololatre adorantes idola, hec protinus manu tangere, et deinde manum ad osculum reducere: de qua adorandi ceremonia videt S. Hieronimus (8) in libro de idolorum vanitate.

(1) Initio libri de idolorum vanitate.
(2) Homil. 87. in Math.
(3) Apud S. Hieronymum de Viris illustribus.
(4) Vide Calmeti Dissertationem de Origine idololatriæ, quae hujus auctoris Commentario in L. Sapientiae est.
(5) Comment. in Sap. cap. 14.
(6) Comment. in e. 2. Osee.
(7) Vide Tabulam Chronologeam Biblicam, universalem, quam apud Calmetum ad finem Dictionarii Biblicali, aut apud alios interpres invenies.

(8) L. 4 contra Rufinum.
(9) In Apolog. 1, et L. 4 de Asino.

Ad secundum, dico, quod Scriptura, quando Exod. 16, 51, dicit, manne *gustum fuisse quasi simile cum melle*, loquatur de sapore ipsi manne quasi congenito et naturali; nam ita sapiebat, si comedens nullum alium cibum desideraret; si enim ipse aliud quid desiderabat, mox id manna sapiebat juxta effatum Sap. 46, 20 et 21. Sed hoc tantum in iustis, et qui Deo obsequentes erant, locum habebat, quos ibi, v. 21, filios Dei Scriptura appellat. At aliud beneficio non fruebantur, sed his tantum naturalem saponrem manna reprobante, unde etiam hunc cibum tandem manuebundi rejecerunt, quod utique non fecissent, si in illo, vel ex illo omnem cibi saporem exprimere potuerint. Ita rem hanc eum S. Augustino (1), Bonfrerius (2), Calmet, aliquie explicant. Menochius verbi, et illi, qui contendunt, non tantum pios, sed etiam impios Israelitas omnem saporem, quem desiderabant, ex manna percipisse, ad objectam difficultatem poterunt cum Lorino et Cornelio à Lap. respondere, naucent et murmur Israelitarum non ex fastidio saporis provenisse, sed ex eo, quod color, odor, forma, tenuitas et similes alias qualitates eadem semper perseverarent in manna, quarum iuenda diversitas solet gustatum magis allicere. Porro Ecclesiastici auctor est Jesus, filius Sirach senioris, qui tamen multa ex Salomonem deproprompt, et ob similitudinem argumenti, stili et phrasis cum libris Salomonis plurimum convevit, ex quo factum est, ut multi SS. Patres testimonia ex Ecclesiastico desumpta passim citent nomine Salomonis. Alius deus Jesus, item filius Sirach, sed junioris ac nepos auctoris L. Ecclesiastici, hunc librum ex hebreo in grecum sermonem transtulit. Distinguendum igitur est inter Jesum, filium Sirach senioris, auctorem Ecclesiastici, et inter Jesum, filium Sirach junioris, interpretem eiusdem libri. Nam Sirach senior genuit Jesus auctorem Ecclesiastici; hic genuit Sirach juniorum, cui moriens Ecclesiasticum hebreicam compositionem reliquit; Sirach junior genuit Jesus juniorum, qui avi sui hebraicum volumen in idioma grecum transtulit.

74. Quares XVI: An liber Sapientie non faciat fabulosis gentilium postularum metamorphosis, dum cap. 19, 18, ait: *Agestia (animalia) in aquatica convertebantur; et quaecumque erant natantia, in terram transibant.* Verum an in librum divinitatis dicatum cadit, fabulosas ejusmodum metamorphoses adstrue? — Resp.: Toto celo aberrant omnes, qui ut librum Sapientiae impungunt, hunc scriptum locum ad somnia de mutatis animalium naturis detorquent. Nullus enim hic sermo est de fabulosâ quadam metamorphosi, sed de iis, quae accidunt in regione Ägypti variis plagiis peruersa, ubi inter catervas plaga, postquam aqua in sanguinem, *tan in liquis vasis quam in sacris, et in omni terra Ägypti*, Exod. 7, 19, conversa fuerat, agrestia animalia prae vehementia sitis in Nilum se conjiciebant; et viceversa omnis generis pisces, et maximi amphibia, cum sentirent, aquas Nili in sanguinem mutari, vel in terram se effundere proferabant, vel morte occupata ac super aquas sensim eminentia vi fluctuum in terram excutiebant. Extat in hunc libri Sapientiae locum celebris Dissertatione in Diario Ecclesiastico, decembri 1761.

Scholion. Cornelius à Lap., Menochius, Calmet aliqui interpres memorant L. Sap. locum paulo

(1) L. 2 Retract. p. 20

(2) Comment. in Exod. 16, 14.

alter explicant. Animalia *agrestia*, inquit, *in aquatica convertebantur*, id est, homines, boves, oves, armenta Hebreorum, quadam modo in aquatica animalia convertebantur, quando Hebrei per mare Rubrum transibant. *Et quaecumque erant natantia, in terram transibant*, hoc est, pisces, et amphibia (ut jam in primâ responsione dictum est) in terram effundebantur, cum aquæ Ägypti in sanguinem verse sunt; vel intelligentur hoc loco rane, que ex aquis exiliens domos Ägyptiorum invaserunt, Exod. 8, et sic ex aquaticis quasi terrestria animantia facta sunt.

SECTIO VI.

DE LIBRO ECCLESIASTICI.

Hic liber à Latinis inscribitur *Ecclesiasticus* ad imitationem libri à Salomonem scripti, qui *Ecclesiastes* dicitur. Complectitur enim similiter philosophorum moralium, traditis encomiis sapientie et præceptis virtutum, quibus laudes Patriarcharum et Prophetarum subiecti. Appellatur autem *Ecclesiasticus*, et non *Ecclesiastes*, ut sit aliquis distinctio ab hoc altero libro; quamvis *Ecclesiasticus* idem significet ac *Ecclesiastes*, nempe *Concionator*. Porro Ecclesiastici auctor est Jesus, filius Sirach senioris, qui tamen multa ex Salomonem deproprompt, et ob similitudinem argumenti, stili et phrasis cum libris Salomonis plurimum convevit, ex quo factum est, ut multi SS. Patres testimonia ex Ecclesiastico desumpta passim citent nomine Salomonis. Alius deus Jesus, item filius Sirach, sed junioris ac nepos auctoris L. Ecclesiastici, hunc librum ex hebreo in grecum sermonem transtulit. Distinguendum igitur est inter Jesum, filium Sirach senioris, auctorem Ecclesiastici, et inter Jesum, filium Sirach junioris, interpretem eiusdem libri. Nam Sirach senior genuit Jesus auctorem Ecclesiastici; hic genuit Sirach juniorum, cui moriens Ecclesiasticum hebreicam compositionem reliquit; Sirach junior genuit Jesus juniorum, qui avi sui hebraicum volumen in idioma grecum transtulit.

75. Quares I. (1): Quot fuierint in veteri Testamento celebiores viri, compellant *Iesus nomine?* (2) Et quo secundo exierit Jesus, sed de iis, quae accidunt in regione Ägypti variis plagiis peruersa, ubi inter catervas plaga, postquam aqua in sanguinem, *tan in liquis vasis quam in sacris, et in omni terra Ägypti*, Exod. 7, 19, conversa fuerat, agrestia animalia prae vehementia sitis in Nilum se conjiciebant; et viceversa omnis generis pisces, et maximi amphibia, cum sentirent, aquas Nili in sanguinem mutari, vel in terram se effundere proferabant, vel morte occupata ac super aquas sensim eminentia vi fluctuum in terram excutiebant. Extat in hunc libri Sapientiae locum celebris Dissertatione in Diario Ecclesiastico, decembri 1761.

Scholion. Cornelius à Lap., Menochius, Calmet aliqui interpres memorant L. Sap. locum paulo

(1) Vide in S. Biblii Prolog. Ecclesiasticus.

figuravit Christum tanquam magistrum et doctorem universi.

Ad secundum dico, Siracideum seniorem, seu Jesum filium Sirach senioris, floruisse tempore Ptolomei Philadelphi, 70 Interpretum et Eleazari, summi Pontificis, hoc est, circiter 280 annis ante Christum natum (1). Nam Siracides junior Siracida senioris nepos versionem Ecclesiastici ex hebreo in grecum se suscepisse ait tempore Ptolomei Evergetis, qui Philadelphio fratri successit. Preterea Siracides senior seu auctor Ecclesiastici magnorum virorum laudes recentes desinit in elogio Simonis pontificis, qui fuit frater Eleazari Pontificis, signo sati manifesto, se circa illum tempus scripsisse Ecclesiasticum. Denique valde probabilis multorum opinio est, auctorem Ecclesiastici fuisse unum aliquem ex 70 Interpretibus, inter quos Aristaeas (2) etiam quandam Jesum recenset.

76. Quares II: *Cum credibile sit, quod auctor Ecclesiastici fuerit theopneustus, seu à Deo inspiratus; cum potius videatur fuisse philosophus gentilis de scita Platonica.* Antequam respondeam, observo, quemdam recentiorem ex doctoribus scatolicis divinitatem libri Ecclesiastici ex eo maximè capite impugnasse, quod hujus libri auctor videatur esse philosophus ex schola Alexandrina secte Platonicæ, cum dicat cap. 1, v. 18: *Et effudit illam (i. e., Sapientiam suam) super omnia opera sua et super omnem carnem secundum datum suum*, prout sciaret eam dare et communicare voluit; atque haec est doctrina Platonica. Plato enim docuisse fertur, Deum primum produsisse per effluxum quemdam ex se duo principia, unum quod esset mens, ratio et idea mundi eformandi; alterum quod materiam animaret, et esset anima seu spiritus mundi. Ita Plato in Philebus de summo bono, et in Timæo, de mundi naturâ; prout refutatur in Lexico universal. Lipsiensi (3). Verum dico, verba illa Eccl.: *Et effudit illam super omnia opera sua, non ita crassè et materialiter accipienda esse de effusione aliquâ seu effluxu reali ex Deo, quemadmodum Plato docuit; sed metaphoricè, ita ut sensus sit: Sapientia Dei effulgit in omnibus operibus suis, secundum measuram perfectionis eis dato.* Igitur auctor L. Eccl. non loquiatur de ideis Platonicis, aut de spiritu mundi à Deo realiter distincto, et super omnes creaturas effuso; sed potius de ideâ Dei aeternâ, iuxta quam ipse hoc universum condidit, producendo singulas creaturas ad quamdam similitudinem suarum divinarum perfectionum, quin tam idem de seâ essentia vel ideâ aeternâ, que reapse. Deus ipse est, aliquid decerpere, aut realiter extra se effundere. Sic ut enim artifex dici potest effundere artem sat in artefactum, v. g., pictor pingendo imaginem similiem sue arti et ideâ, quam mente concepit; sic Deus quasi artifex universi, sapientiam et ideam suam

(1) Vide apud Calmetum ad finem Dictionarii Bibl., aut apud illos Tabulam Chron. universal. Historia Biblica, ad annum Mundi 5712.

(2) In Historia de 70 Interpretibus.

(3) Tom. XXVIII, verbo *Platonica Philosophia*.

veluti in illud contulit et transtulit, cùm illud iuxta illam, illigè simile condidit. Unde textus syriacus habet: *Manifestavit eam (nimurum Sapientiam suam), et divisit eam et revelavit eam... distribuit eam inter universa creatura suam.* Ceterum hoc locutio metaphorica, effudit illam super omnia opera sua, significat largitatem beneficentie Dei, quid sua dona et sapientiam instar imbris vel torrentis in sensu ante explicato copiosissime effuderit in creaturas hoc universum constituentes (1). Porro Siracideum seniorem, qui est auctor Ecclesiastici, non fuisse philosophum gentilis de scita Platonica, etiam ex eo satis manifestum est, quia creditur unus fuisse ex 70 Interpretibus (2); et quia laudes Patriarcharum, et aliorum apud Hebreos præclarorum, incipienda ab Enoch usque ad Simonem summum Pontificem longa serie contexti: Preterea is erat civis Jerosolymitanus eximius sapientie, et alter sui ex vii Salomon (3), ac per multas et graves tribulationes probatus, et ad culmen perfectionis deductus (4), ac denique propheticò lumine à Deo illustratus. Insignis enim ab ipso scripto consignata propheta est illa cap. 24, v. 45: *Praetulbo omnes inferiores partes terre, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino.* Que loquentis sapientia diuina verba per descensum Jesu Christi ad inferos perfectissime implita esse, docent eum S. Isidorus (5) passim interpretes catholici; tum enim anima Christi per mortem in cruce à corpore separata ad limbum descendit, detentosque ibidem patres sui cognitione et letissimâ presentiae sua luce perfudit, beatos reddidit, et subinde è terra ascendens secum in coelestem gloriam deduxit. Ad prophetias etiam pertinent, que idem auctor Ecclesiastici scribit (6) de reditu Henoch et Elizei; namque ex his locis veteres passim ac recentiores uno quasi consensu docent, Henoch venturum cum Eliâ contra Antichristum. De utroque loco fusi disserit Cornelius à Lap.

(1) Quares III: An Ecclesiasticus, omnibus consideratis, merito repositus sit in Canonicem librorum divinorum? — Resp. affirmativè contra Lutherum, Calvinum, coramque sequaces. Quamvis enim Ecclesiasticus non sit liber Proto-Canonicus, est tamen Deutero-Canonicus, ut alibi ostendimus. Confirmatur ideo ipsum ex Patribus, qui libro Ecclesiastici tanquam Scripturam divinam et Canonica suis in operibus usi sunt; longam horum seriem tam ex PP. græcis quam latinis secundum ordinem seculorum recentem et citant Tourneminius, et Hermannus Goldhagen. Insuper auctoritas divina Ecclesiastici eluet ex novo Testamento, in quo non pauca ex Ecclesiastico deponuntur sententias.

(2) Vide Cornelium à Lapide, Commentario in Eccl. 4, 40.

(3) Vide num. 73, Quest. I, ad secundum.

(4) Ibidem, et sequenti cap. 51, v. 2, 15. Item cap. 54, v. 15.

(5) L. de Resurrect. Domin. cap. 51.

(6) Eccl. cap. 44, v. 16. Item cap. 48, v. 10.

tentia occurunt tanquam effata divina, ut deum Cl. Goldhagen ostendit. Adde sensum Ecclesie grecæ etiam hodiernæ quantumvis schismatice, quæ contra Cyrilum Lucarem, et Calvinistas in synodo Hierosolymitanæ sub Dosithen celebata ann. 1672, promuntur, Sapientiam Sirach (i. e., Ecclesiasticum) aliquos libros Deutero-Canonicos insipientem, inscitam, ac magis malitiam vocari apocryphos (1).

Ceterum argumenta Paula contra librum Ecclesiasticum Protestantes ordinarii nec afferunt, nec habent; communia vero eorum contra hunc aliosque libros Deutero-Canonicos argumenta jam alibi confutavimus. Unicum affero, quod tamen pariter ex alibi dictis solvi potest; sed hoc loco paulus enucleatus recensendum, refelendumque censemus.

Est autem hujusmodi: Librum Ecclesiasticum in Scripturarum Canonicearum catalogo non adscripit. Melito Sardensis episcopus in Epistola ad Onesimum; Origenes in Expositione Psalmi 1; nec S. Athanasius in Epistola Festali; nec S. Gregorius Nazianz, in Carmine ad Seleucum; nec S. Epiphanius de Mansur s. et Ponderibus; nec S. Joannes Damascenus l. 4 de Fide orthodoxa; nec concilium Laodicenum, Canonum ultimo; nec S. Hieronymus Prefat. in libros Salomonis, ubi testatur Ecclesiam hunc librum (nempe Ecclesiasticum) legere ad aedificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam; nec tandem Rufinus in expositione Symboli, ubi cum libro enumerasset, quos Patres intra Canonem conluserunt, ex quibus fidei nostræ assertiones constare voluerunt, addit: Scindunt tamen est, quid et alii libri sunt, qui non Canonici, sed ecclesiastici à majoribus appellati sunt; ut est Sapientia Salomonis, et alia Sapientia, quæ dicitur Iesu filii Sirach; qui liber apud Latinos hoc ipso generali vocabulo ECCLESIASTICUS appellatur; quo vocabulo non auctor libelli, sed scriptura qualitas cognominata est: ergo liber Ecclesiastici non est Canonicus.

Dist. cons.: ergo liber Ecclesiastici non est liber Proto-Canonicus, cone.; non est liber Deutero-Canonicus, neq. Ex omnibus in allata objectione altatis solum confitetur, librum Ecclesiasticum non esse Proto-Canonicum seu in primo Canone non conteneri, quia nec Hebrei illum in Canoniceum haberant, cum post obsignatum jam Canoniceum Esdrinum sit editus, et de illo a nonnullis veterum debitum sit, num sit liber divinis, seu Deo dictante et inspirante scriptus. At est liber Deutero-Canonicus, seu in secundo ordine librorum Canoniceorum habetur; siquidem longè plures et majoris auctoritatis Ecclesie illum ab Apostolorum temporibus ut sacrum et divinum receperunt, et Ecclesia universa illum Canonicum declaravit in oecumenica synodo Tridentina (2). Ad haec, Patres ipsi, qui in liborum Canoniceorum indice Ecclesiasticum prætermiserunt, illius tamen testimonia tanquam libri sacri, et Spiritu S. auctore conscripti laudare non

(1) Vide Harduinum, tom. XI Coll. concil.

(2) Sess. IV, in Decreto de Canoniceis Scripturis.

dubitabunt, scilicet Origenes, qui Homilia 9 in Ecclesiæm ita profatur: Quid enim ait Scriptura? Quid e superbis terra et ciuis? Et: In vitâ eius projecti inter ranea eius. • Habetur autem hoc Eccl. 10, 9 et 10. S. Gregorius Nazianz, Oratione 1 contra Julianum, inquit: • Due tu quoque precibus tuis, præi sermone, e fulci spiritu. Benedictio enim patris firmat dones fieri. • Quod scriptum est Eccl. 5, 2 et 3. S. Epiphanius in Anchorato cap. 42: • Etenim cum nos Scriptura reprehendat his verbis: Quæ præcepta tibi sunt, hec cogita; neque arcuus et osculus tibi opus est; et alitior te ne queris, ac profondior te ne inquisiras. • Habetur Eccl. 5, 22. S. Hieronymus Epist. 54 ad Julianum: • Divina Scriptura portatio: Musica in luctu intempestiva narratio. • Habetur Eccl. 22, 6. S. Joannes Damascenus, Oratione 1 de Dormitione Deiparae: • Quamvis omnibus Dei servis, quorum mors beata dicitur, ab ipsis vita fine istud comparetur, ut Deo grata eorum vita jam in tuto sit, eoque nomine mors ipsorum fausta ac felix habeatur (mors enim eos perfecte, beatissime ostendit; id videlicet ipsis afferens, ut in corum virtutem nulla jam matatio cadat, iuxta illam Scriptura oracula: Ante mortem neminem beatum dicas): minime tamen hoc in te usurpabis. • Quod Eccl. 11, 50, scriptum est: Ante mortem ne laudes hominem quenquam.

78. Queres IV: • An etiam Prologus L. Ecclesiastici canonici sit? — Resp. non hanc ab Ecclesia nondum esse decisan, sed inter ipsos doctores Catholicos controversam. Equidem, teste Hermanno Goldhagen, plerique cum Cornelio à Lap. negant, Prologum illum esse Canonicum, et ratio negant est, quia Siracides junior, qui hujus Prologi auctor est, aui sui librum seu Ecclesiasticum duxat ex hebreo in grecum transtulit, ut ipsem in predicto Prologo testatur: sed interpres, qui librum aliquem divinum ex una in aliam linguam transvertit, non est hoc ipso auctor theopneustus seu à Deo inspiratus, quamvis eidem Prologum prefat; ergo prologus ille non est Canonicus, neque pars S. Scriptura. Hinc idem Prologus in multis sacris codicibus doest, ut in Bibliis Complutensibus 70 Interpretum, item in versione arabica et syriaca. Hoc non obstante sunt, qui (quamvis ex rationibus maius opinione minus firmis) defendunt, memoratum Prologum esse Canonicum. Ita sentit Bonfrenius (1), et Gretserus (2), quos, si libet, consulere.

79. Queres V: • Quomodo illud Eccl. 7, 13: Non iteres verbum in oratione tua, cum illo Matth. 26, 44: et Oravit (Christus) tertio, cumdem sermonem dicens, et concordet? — Resp. • I. L. Eccl. loc. cit. spectandum est totus versus, qui ita sonat: Noli verborum esse in multitudine presbyterorum, et non iteres verbum in oratione tua. Unde Scriptura hoc loco tantum vult id, quod Christus alii docuit, dicens: Orantes nolle multum loqui, sicut ethnici: putant enim, quid in multi-

(1) In Praeleg. S. Scriptur. cap. 4, sect. 14.

(2) In Defensione Bellarmini, l. 1, cap. 14.

loquio suo exaudiantur. Matth. 6, 7. Clamandum igitur potius affectu quam voce, cavendaque futili battologia sine affectu interno prolate. Laudabilis autem Ecclesiæ consuetudo et usus fidelium est, qui exemplo Christi eundem sermonem orando repetentes, ex abundantia pii affectis easdem preces repentunt.

80. Queres VI: • An verba illa Eccl. 18, 4: Qui vivit in eternum, crevit omnia simul, non contradicunt primo capituli Genesios, ubi diversi verbi maratur. Deum non simul et semel, verum successivæ seu spatio sex dierum, hujus mundi singula creasse? — Resp. • Etiam si Deum rerum species successivæ per sex primos mundi dies creaverit, tamen cum veritate dici potest, quod omnia simul creverit. Et sancti Cornelius à Lap. (1) decem diversas hujus sacri textus auctorum expositiones referat, quamvis omnes sunt probabiles. Egredi tres solum ex precipuis afferro. 1° Ergo omnia simul sunt creaæ creatione proprie dicta. Creatio enim est et dicitur, cùm res produxit ex nihilo, sine ullâ materiâ prejacent. Talis autem fuit duxat ex primo die, in eo primo instanti mundi: illo enim creavit Deus celum, terram et abyssum ex nihilo, ex illis deinde cetera omnia sequentibus quinque diebus non tam creavit, quam formavit et distinxit. Quare omne quod propriè crevit ex nihilo, hoc totum primo die creavit; primo enim die creavit omne mundi materiam, ex qua exterius diebus cuncta in suas species et formas effixit, sicut figulus ex luto varias vasorum formas effingit. Ita Suarez cum aliis. Hinc 2° Deus omnia simul creavit, quia primi mundi die virtute omnia simul creata sunt: nam simul facta sunt principales mundi partes, scilicet coeli et elementa, in quibus alia virtute et quasi in semine contineluntur, atque ex illis postea cetera omnia corpore facta sunt; astra enim de celo facta sunt; viventia vero ex aquis et terra. Ita S. Gregorius (2), S. Thomas (3), Rahan, Hugo, Dionysius, Lyran, et alii. 3° Omnia creata sunt simul, gracè xxvii, id est, pariter, nullà re excepta; q. d. Omnia pariter à Deo sunt creata; nihil est, quod ab eo non sit creatum. Atque hanc expositionem Corn. à Lap. censet maximè genuinam ex sequentibus rationibus. 4° Quia hoc significat vox grecæ xxviii, id est, communiter, pariter, nullo excepto; unde vox simul referenda est non ad id creavit, sed ad id omnia; q. d. Omnia simul, id est, pariter, nullo excepto, creavit Deus; ita ut nullum sit ens, quod Deo sumus esse non debeat, sequit ab eo creatum confiteri non cogatur. 2° Quia vox simul etiam alibi in Scripturâ non rarò idem significat ac pariter, communiter, nullo excepto, ut Psal. 15, 3: Omnes declinaverunt simul, id est, communiter, nullo excepto. Item Psalm. 48, 5: Simul in unum dives et pauper; et iterum, ibid. 11: Simul (id est, pariter, quamvis non eodem tempore) insipient et stultus peribunt, et sic sepè alibi. 3° Quia Eccl. 18, 4, pro simul vertunt communiter Complut., Rom., Tigurina, aliisque. 4° Quia idem sensus patet ex contextu, atque ex scopo

(1) L. 1 de Operæ sex dierum, cap. 12, num. 22.

(2) L. 32 Moral. c. 9 et 10.

(3) I. P., quest. 74, art. 2, ad 2.

Siracidis. Scopus enim ejus loc. cit. est docere, tam som simul, id est, communiter, pariter, ac pundi omnia omnino manifestare immensam Dei potentiam, bonitatem, etc., eaque jugiter indigere, ut in suâ naturâ, quam à Deo accepérunt, conserventur. Ad hoc autem impertinet est, quod simul, id est, eodem instanti omnia sint creata.

81. Queres VII: • Quomodo illud Eccl. 49, 5: Præter David, et Ezechiam, et Josiam, omnes peccatum cum misericordia, intelligendum sit? Nonne enim etiam David peccatum adulterii et homicidii, etc., commisit? Nonne Ezechias, 4 Reg. 20, 15, etc., ex ternorum principum amicitie, et divitiarum suarum et copiæ nimium confudit? R. et dico sermonem ibi esse de peccato idolatriæ, vel alio huic affini, in quod reges Juda plerique lapsi sunt. Igittus sensus est: Omnes præter David, Ezechiam et Josiam peccatum idolatriæ, vel huius modo affine commiserunt, quia scilicet excelsa, in quibus vel idolis, vel Deo quidem vero, sed loco et modo indebito cultus deferebatur (1), non abstulerunt. Evidenter Scriptura laudat quoque Josaphat, sed cum redarguit, quod cum Achab et Ochozia fidelis percusserit, et excelsa non succederit. Asa quoque ejusdem culpe de excelsis non sublatis se reum fecit.

At inquires: Si Asa et Josaphat dicto modo peccarunt, non appetit, quoniam Scriptura, 5 Reg. 15, 14, cum veritate dicere possit: Cor Asa perfectum erat coram Domino cunctis diebus suis. Et iterum, 5 Reg. 22, 43, de Josaphat rege: • Ambulavit in omni viâ Asa patri sui, et non declinavit ex eâ: fecit quod rectum erat in prospectu Domini. — R. Certum est, quod Asa et Josaphat non fuerint immunes ab omni culpâ, ut nobis iam ostensum est, et de Asa etiam ex eo liquet, quia est potius in Benadad rego Syriae fiduciam posuit, quam in Domino Deo, et Hanani Prophetam, qui ipsum ob id increpavit, in nervum coniectos, hoc est, jussit ei injici compedes ex nervis confessos; et denique agrotana non quiescit Domi-

(1) Jam alibi (scilicet Scriptura S. contra Incredulos propugnat, P. III, quest. LII, in LL. Regum, n. 58) obseruantur, duplicitas generis fuisse apud Judeos exercita, qui nomine altria et templo in locis altioribus erecta designantur. Quidam protinus idolis erant erecti, cum status, et lucis, et peregrini cultu; quod autem vero, Dei erant erecta, sed loco non debito. Hoc posteriora non everterunt rex Asa, ut habetur 5 Reg. 15, 14, et rex Josaphat, 2 Paral. 20, 17. Neque tamen hoc illis vertitur magno viito, quia pluri putabant id adhuc licere conditum iam templo, et certo loco Jerosolymis statuto pro publico cultu divino et sacrifici: sicut lieuerat Judeus ante conditum templum Hierosolymitanum, cum nondum certus locus talis pro cultu divino et sacrificiis designatus esset. Quia tamen prudentiores sciebant id illicitum esse, neque hoc poterat reges latere; hinc saltem pro nave notarium tum in Asâ, tum in Josaphat, quod seu metu popularis offensionis, seu neglecta accurritoris discipline, tolerarunt ejusmodi excelsa, que ad cultum veri Dei erant erecta; et idcirco Eccl. 49, 5, præter David, Ezechiam et Josiam omnes alii reges Juda peccasse dicuntur, nempe excelsorum vel usu, vel tolerantiâ culpabili.

num, sed magis in medicorum arte confusus est. Quare, cum cor Asce vel Josephat in sacris litteris dicuntur *perfectum aut rectum in conspectu Domini*, hoc non est intelligendum de perfectione aut rectitudine probris universalis et omnimoda; sed tantum de perfectione aut rectitudine permagna in punto religiosis, in quantum in corde suo abominari fuerunt excelsa illa, que tamen ob metum populi justo diutius tollerant. Hoc enim significant verba S. Scriptura loc. cit.: *Excelsa autem non astutus. Verumtamen cor Asa perfectum erat coram Domino. Item illa de Josephat testantur: Ecce quod rectum erat in conspectu Domini. Verumtamen excelsa non astutus. Ceterum, per hoc, quid corde tantum adversari fuerit excelsa, non excusabatur a diuturna horum excusorum permissione; ferme sicut sacerdos Iesu non excusabatur a peccato nimis indulgentia in filios, etis horum scelerarum in corde suo, inquit eum verbis improbarerit.*

82. Queres VIII: « Quomodo Siracides, Eccl. 49, 16 et 17, diceret poterit: *Nemo natus est in terra, qui Henoch, neque ut Joseph; cum tamen inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista, prout Christus ipse, Matth. 11, v. 11, testatur?» Resp.: Siracides haec scriptis de hominibus veteris Testamenti, qui ipsum praecesserunt, et quorum laudes ibi recensent. Hoc enim inter se, non verò cum hominibus mundum natu, e.g., cum S. Joanne Baptista comparat. Ceterum testis Syrus habet: *Pauci crevi sunt super terram sicut Henoch, et mater ut Joseph non peperit.**

Comparatio autem inter Henoch et Joseph loc. cit.

Pars vi.

PROPHETÆ IV MAJORES, XII MINORES, LIBRI DUO MACHABÆORUM.

Vidisti, diligentiam Prophetarum, quonamodo (de Christo) ventura omnia predixerunt? Quonamodo ergo adiuncti in incredulitate persis, cùm tantum virtutis eius demonstrationem accepérunt? (S. Chrysostomus in Sermone: *Quod Christus sit Deus. Vide tom. V Operum hujus S. Patris, pag. 482. Edit. Anturop. anno 1614.)*

SECTIO PRIMA.

DE PROPHETIS GENERATIM SPECTATIS.

Cum prophetæ sint unum ex precipuis argumentis, quibus veritas et divinitas nostræ religionis invictè demonstratur, haud mirandum, quid eadem à deistis, alisque tam antiquis, quam recentioribus christianæ religionis hostibus accrimè impungetur. Sic famosus atheismi doctor Spinoza nil omisit ad extendendam prophetiarum autoritatem et veritatem. Similiter Du Marsais in impio opere suo, cui titulus: *Anatomia christianæ religionis, (Zergliederung der christlichen Religion),* varia contra prophetas Jacobi, Isaiae, Jeremie, Danielis, etc., impudenter effudit (1).

(1) Ita Cl. Nonnotte in suo Philosoph. Lexico religionis, art. *Valciniæ*, testatur, ubi dicti sycophantæ argumenta contra prophetias divinas prolatæ luculententer refellit.

Taceo plures alios incredulos, qui divinorum vaticiniorum in sacris litteris extantum, veritatem aut divinitatem negant et pernegerant. Unde opere pretium esse duximus, naturam, possibiliterat atque existentiam prophetiarum divinius, inspiratarum paulo distinctius evolvere, ac ab incredulorum disteris et blasphemis vindicare.

1. Queres I: Quid vox *Propheta* propriè significet? Resp.: Omnimodum judicio vox *Propheta* in sensu stricto et maximè proprio accepta significat hominem, qui res omni naturali sagacitate superioris (presentim futuras) divina luce collustratus cognoscit, easque vel per signa, vel per verba. Nam non semel Prophetæ à Deo jussi sunt, facili prophetare et portendere res futuras; ut enim Isaías, cap. 20, nudus incessit, spoliacionem *Egypti* et *Ethiopie* si-

gnificatur; cùm Jeremias, cap. 27, vincula et compedes collo gestavit, quo captivitatem Babyloniam portenderet; cùm Ezechiel, cap. 4, trecentis et nonaginta diebus uni lateri incubuit, et in fimo boum patrem coquere jussus est, quòd obsidionem et famem Jerusalem preannuntiaret; aut cùm, cap. 12, praeceptum à Deo accepit, ut faceret vasa transmigrationis, et transmigraret per diem in conspectu populi, in signum quid populus Iudeus transmigrare deberet.

2. Corollarium. Quamvis vox *Propheta* aut *prophetare*, variis alias in S. Scriptura significationibus habeat, nulla tamen est magis propria, quam modo assignata. Nam nomen *propheta*; *propheta*, si Eusebii, Demost. evang. cap. 3, creditus, à verbo *propheta*, id est, portendo, significo, originem habet; vel potius, ut Isidorus Hispalensis L. 7 Origin. c. 8, existimat, à verbo *propheta*, hoc est, *profector, praedicator, predicator*. Quos enim gentiles, ait laudatus S. doctor, *Vates* appellant, hos nostri *Prophetas* vocant, quasi predatores, quia porrò fanticit, et de futuris vera predictant. Concordant huic etymologie etiam voces hebreæ *Nabbi*, *Choze* et *Rhoe*, quibus Hebrei loco nominis, *Propheta*, utuntur. Nam *Nabbi* peculiaris notio futurorum preannuntiati significat (1); ut ex Scriptura loco non uno (2) constat: *Choze* verò, et *Rhoe* significant *Videntem*, qui nomine indicatur. Prophetae esse eum, qui oculos mentis in res futuras, aut aliqui humanae perspicaciae incognitis altè degit. Unde, 1 Reg. 9, 9, legimus: *Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.* Atque hoc vocabulo *Videns* aut *Vidio* ad designandum Prophetam aut prophetiam. S. Scriptura sepe (3) uitat. Est igitur Prophetæ propriè dictus ex ipsa etiam hujus nominis etymologia ille, qui res, maximè futuras, omni naturali sagacitate superioris divina luce collustratus cognoscit, easque alius iussu divino manifestabit.

3. Queres II: « An notioni Prophetæ in sensu stricto accepit haecenam à nobis stabilite non obstat, quod Scriptura hanc vocem, *Propheta*, aut, *prophetare*, in variis aliis significationibus minus propriis diversis in locis accipiat?» Resp.: Non obstat. Significatio enim propriæ aliquis vocis aut nominis non excludit alias ejusdem vocis aut nominis significations minus proprias, ut ab inductione facile probari posset. Porro, quod Scriptura voces modo dictas in variis significationibus minus propriis accipiat, ex sequentibus exemplis patet. Sie 1^a vox *prophetare* etiam significat psaltero et laudes divinas canere; quo sensu Samuel (4) ad Saithem dixit: *Olivetum Iudeeb gregem Prophetarum.... et ante eos psalterium et tympanum et tibiam et citharam, ipsosque prophetantes, hoc est, psalmos et hymnos in honorem Dei*

(1) Vide Cl. Goldhagen. Introduct. in S. Scriptur. P. I, sect. 4, num. 179, pag. 318.

(2) Inspice textum hebreum Deut. 15, 1, 2. Num. 12, 6. Ier. 28, 8, 9.

(3) 1 Paral. 29, 29. Item 2 Paral. 9, 29. Isaï. 1, 1. Abite 1, 1, et in aliis Script. locis.

(4) 1 Reg. 10, 5.

carentes. 2^a Alibi vox *prophetare* significat Scripturas interpretari. Sic (1) legimus: *Qui prophetat*, hoc est, qui Scripturas explanat, hominibus loquitur ad edificationem. Similiter, quando Deus ad Moysen (2) ait: *Aaron frater tuus erit propheta tuus*, vox *propheta* significat interpretem, ita ut sensus sit: Aaron erit interpres tuus, per quem, que vel Pharaoni, vel populo dicta voles, exponi et promulgari facies. 3^a Item alibi vox *prophetare* significat prophetiam confirmare. Sic de Joseph *Ægyptio* (3) dicitur: *Et ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetaverunt*, h. e., prophetiam ab ipso editam confirmarunt. Cum enim iuxta ipsius predictionem ossa sua ex *Ægypto* elata sint, ea sic translata facto ipso declaraverunt ipsum seruum Prophetam. 4ª Alibi verò vox *prophetare* significat miraculum edere. Sic de Eliseo (4) legimus: *Et mortuus prophetavit corpus ejus*, h. e., miraculum dicit, suscitando mortuum, qui in eis sepulcrum projectus erat (5). 5ª Denique vox *prophetare* quadunque significat insinuare, vel ex afflau spiritis nequam loqui insana. Sie de Saith (6) narratur: *Invisit spiritus Dei malus Saul*, et prophetavit in medio donis suarum, h. e., insaniebat, corpore à demone quo obsessus erat, agitato, et aliena ac absurdâ more arreptuum loquebatur. Hunc sensum etiam habet illud de sacrificiis Baal (7) scriptum: *Illi prophetibus venierat tempus*, etc.; ubi textus chaldaeus recte ponit: *Illi insinueruntur*.

Scholion. Cum vocis, *Propheta*, aut, *prophetare* plures ad diverse, ut modo diximus, sint significaciones, haud mirandum, quid increduli more suo eas confundant, et mindis proprias eligant, ne maximè prophetam admittere, ac fateri cogantur, dari aut datos fuisse homines, qui res omnes naturali sagacitate superiori, presertim futuras, divinâ luce collustrati cognoverint, easque iussu divino manifestarint, prout ex max dicendi amplius patet.

4. Queres III: « An Prophetæ V. T. tantum fuerint concionatores et adhortatores populi?» Ansam huius questionis discutienda dedit supra memoratus Du Marsais, qui notionem nominis *Propheta* tradit home in modum: « Vera significatio (hujus vocis) est: *Concionator seu Adhortator.* Hoc profectò erat munus Prophetarum: adhortabant populum, ut ad cultum veri Dei revertentur; ministrabant ei poemas, si in infidelitate sui perseveraret; promittabant ei remunerations, si ad officium suum rediret. Haec promissa et committitiones habebantur in numero vaticiniorum, et Christiani sibi persuadebant, aliqua eorum de Christo venturo intelligenda esse. Ita illi. Sed dico hinc scriptorē non explicare, sed

(1) 1 Cor. 14, 5.

(2) Exod. 7, 1.

(3) Eccl. 49, 18.

(4) Eccl. 48, 14.

(5) 4 Reg. 15, 21.

(6) 1 Reg. 18, 10. De eodem Scriptura loco vide nostrum P. III. Scriptor, contra incredulos propugnat, sec. 1, cap. 1, quast. XIV et XV.

(7) 5 Reg. 18, 29.